

**Handläggare:**  
Gunnela Börjes  
Telefon 08-508 22 052**Till**  
Hägersten-Liljeholmens  
stadsdelsnämnd 2015-03-26

## **Underlag för budget 2016 med inriktning 2017 och 2018**

### **Förvaltningens förslag till beslut**

1. Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens förslag till underlag till budget för 2016 och inriktning för 2017 och 2018.
2. Nämnden överlämnar förslaget till kommunstyrelsen för fortsatt beredning.

Maria Mannerholm  
stadsdelsdirektörLars Wennberg  
avdelningschef

### **Sammanfattning**

Förvaltningens förslag utgår från stadens övergripande inriktningsmål. Utvecklingen av ekonomin, tillgången på arbetskraft samt medborgarnas efterfrågan på de tjänster som stadsdelsnämnden tillhandahåller är de viktigaste faktorerna för utvecklingen av verksamheterna.

Kostnadsökningarna för planperioden beräknas överstiga kommunfullmäktiges plan med ca 30,0 mnkr per år för bland annat lönekostnadsökningar och övriga kostnadsökningar. Kostnadsökningarna medför krav på effektiviseringar inom samtliga verksamheter.

Kostnaderna för de nya förskolelokalerna i samband med den stora utbyggnaden blir betydligt högre än befintliga lokaler och andelen nya lokaler fortsätter att öka under planperioden. Kostnaderna inom äldreomsorg, individ- och familjeomsorg samt inom ekonomiskt bistånd bedöms också bli betydligt högre än resurstilldelningen. Kostnadsökningarna medför krav på effektiviseringar inom samtliga verksamheter. Arbetet inriktas på fortsatt minskning av sjukfrånvaron, effektivisering av administration och lokalutnyttjande samt att strikt följa lagar och stadens riktlinjer för olika biståndsbeslut.

Bedömningen är dock att det kommer att bli problematiskt att hitta åtgärder som ska kunna minska kostnaderna i den omfattning som krävs för att klara att bedriva verksamheten inom planerade budgetnivåer. Förutsättningarna för att genomföra kvalitetsutveckling inom verksamheterna samt att genomföra stadens strategiska satsningar på ett tillfredsställande sätt försvåras under planperioden.

Drygt 90 procent av barnen i åldrarna 1-5 år är inskrivna i kommunala och privata förskolor. Antalet barn fortsätter att öka under planperioden vilket ställer krav på nya lokaler. Utöver svårigheterna att planera för nya förskolor, behöver stadsdelsförvaltningen löpande ersätta de förskoleplatser som idag finns i paviljonger med tidsbegränsade tillfälliga bygglov.

Barnantalsökningen ställer också krav på att rekrytera och behålla utbildad och kompetent personal, vilket är en stor utmaning för förskolan då det råder brist på förskollärare samtidigt som budgeten ska inrymma kostnader för högre hyror, ny teknik, fortbildning och attraktiva löner.

I Hägersten-Liljeholmens stadsdelsområde, liksom i staden, fortsätter antalet äldre över 80 år att minska under planperioden. Förvaltningens erfarenhet är dock att minskningen av äldre som finns inom äldreomsorgen inte minskar i samma omfattning. Totalt sett ökar antalet äldre över 65 år, då antalet i åldersgruppen 65-79 år ökar.

Förvaltningens bedömning är att utbudet av servicehus samt vård- och omsorgsboende väl tillgodoser behovet under de närmaste åren. Samtidigt finns risk för en överkapacitet av både vård- och omsorgsboende och servicehusboende i regionen.

Under planperioden planeras inga nya äldreboenden eller ombyggnationer av boenden, utifrån nu kända behov och förutsättningar.

## Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom samtliga avdelningar och sammanställts inom administrativa avdelningen. Ärendet behandlas i förvaltningsgruppen den 17 mars 2015.

## Bakgrund

Enligt kommunallagen ska kommunens budget innehålla en plan för ekonomin för en period av tre år. Budgetåret ska alltid utgöra periodens första år. Långsiktigheten i stadens planering ska förstärkas genom att nämndernas analys av utvecklingen även för år två och tre ska ha större tyngd. Av nämndens underlag ska framgå vilka frågor som påverkar verksamhetens utveckling och ekonomi under perioden. Utgångspunkt ska vara analyser av förändringar i omvärlden samt analyser av den egna verksamheten med utgångspunkt från bland annat årsredovisningen. Större avvikelser eller förändringar jämfört med gällande plan för åren 2016 och 2017 ska analyseras och kommenteras. En av flera viktiga frågor med bäring på många verksamheter i staden är utvecklingen av barnafödande och inflyttning. Nämndernas underlag ska under respektive relevant inriktningsmål redovisa en övergripande och sammanfattande analys av verksamheten de kommande åren. Underlaget ska beskriva trender, utvecklingstendenser, strukturella frågor och demografiska förändringar, effekterna av dessa samt eventuella åtgärder.

## Bilagor

Bilaga 1: Lokalförsörjningsplan

Bilaga 2: Stadsledningskontorets blanketter sdn22

## Innehållsförteckning

|                                                                                                                     |                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|
| <b>1 Kommunfullmäktiges inriktningsmål.....</b>                                                                     | <b>5</b>                     |
| 1.1 Ett Stockholm som håller samman.....                                                                            | 5                            |
| 1.2 Ett klimatsmart Stockholm.....                                                                                  | 6                            |
| 1.3 Ett ekonomiskt hållbart Stockholm.....                                                                          | 7                            |
| 1.4 Ett demokratiskt hållbart Stockholm.....                                                                        | 7                            |
| <b>2 Nämndens verksamhetsområde .....</b>                                                                           | <b>8</b>                     |
| 2.1 Förskoleverksamhet .....                                                                                        | 9                            |
| 2.2 Verksamhet för barn, kultur och fritid .....                                                                    | 9                            |
| 2.3 Äldreomsorg.....                                                                                                | 10                           |
| 2.4 Stöd och service till personer med funktionsnedsättning.....                                                    | 12                           |
| 2.5 Individ- och familjeomsorg inkl. socialpsykiatri .....                                                          | 13                           |
| 2.6 Stadsmiljöverksamhet .....                                                                                      | 14                           |
| 2.7 Ekonomiskt bistånd.....                                                                                         | 14                           |
| 2.8 Arbetsmarknadsåtgärder .....                                                                                    | 14                           |
| 2.9 Övrigt .....                                                                                                    | 15                           |
| <b>3 Sammanfattande ekonomisk analys.....</b>                                                                       | <b>16</b>                    |
| 3.1 Drift.....                                                                                                      | 17                           |
| 3.2 Investeringar.....                                                                                              | 18                           |
| 3.3 Betydande projekt som inte är investeringar.....                                                                | 18                           |
| <b>4 Övriga redovisningar .....</b>                                                                                 | <b>18</b>                    |
| <b>5 Lokalförsörjningsplan.....</b>                                                                                 | <b>20</b>                    |
| 5.1 Inledning .....                                                                                                 | Error! Bookmark not defined. |
| 5.2 Beskriv behov/efterfrågan samt bedömning av andra bakomliggande faktorer som förändrar behovet av lokaler ..... | Error! Bookmark not defined. |
| 5.3 Kapacitetsbeskrivning.....                                                                                      | Error! Bookmark not defined. |
| 5.4 Förändringar i lokalbeståndet.....                                                                              | Error! Bookmark not defined. |
| 5.5 Kostnadsutveckling.....                                                                                         | Error! Bookmark not defined. |
| 5.6 Effektiviseringsmöjligheter.....                                                                                | Error! Bookmark not defined. |
| 5.7 Övrigt .....                                                                                                    | Error! Bookmark not defined. |

Kommunfullmäktiges inriktningsmål

Här redovisas nämndens strategiska satsningar under respektive inriktningsmål.

## **1.1 Ett Stockholm som håller samman**

### ***Förskolan***

- Likvärdig kvalitet och likabehandling präglar förskolans arbete.
- Nya medarbetare rekryteras med rätt kompetens och engagemang.
- Kvalitetsarbetet är en grund för verksamhetsutveckling. Fortsatt utveckling av arbetssätt sker som identifierar och möter barngruppens behov.
- En översyn görs gällande arbetssätt och resursfördelning för barn i behov av särskilt stöd
- Information och kommunikation med vårdnadshavarna är av stor betydelse, både till innehåll och till form.
- Den digitala teknik och ger stöd för förbättrad kommunikation och dokumentation. Även pedagogiken utvecklas med stöd av IKT.
- Medarbetare och chefer kompetensutvecklas för att möta morgondagens förskola.

### ***Insatser inom individ- och familjeomsorg, inklusive socialpsykiatri***

- Personer som ansöker om ekonomiskt bistånd ska stöttas i att hitta annan försörjning.
- Långvariga bidragstagare ska erbjudas visstidsanställningar inom staden.
- Förebyggande och tidiga insatser på hemmaplan till barn och ungdomar ska prioriteras.
- Brukarinflytandet ska förstärkas vid de myndighetsutövande enheterna.
- Den beräknade ökningen av nyanlända invandrare och ensamkommande barn till stadsdelen kan innebära en ökning av antal ärenden inom flera olika enheter samt behov av att anpassa insatser så att de motsvarar målgruppens behov.
- Arbetet med att förstärka barnperspektivet i vuxenärenden ska fortsätta.
- Öppenvårdsinsatser och stödboende i egen regi ska prioriteras för vuxna med missbruksproblem.
- Samarbetet med landstinget kring personer med samsjuklighet ska fortsätta att utvecklas och samordnade individuella planer (SIP) ska användas mer frekvent.
- Uppföljningarna på individ- och verksamhetsnivå ska utvecklas.

### ***Insatser för personer med funktionsnedsättning***

- Antalet bostäder för personer med funktionsnedsättning ska öka.
- Arbetet med att hjälpa personer med funktionsnedsättning till praktikplatser och arbete ska fortsätta utvecklas.
- Arbetet med att förstärka barnperspektivet i beställarenhetens vuxenärenden ska fortsätta.
- Uppföljningarna på individ- och verksamhetsnivå ska utvecklas.

## *Äldreomsorg*

- Biståndsbedömningen ska vara rättssäker och likställig samt ha ett genusperspektiv. Kvalitetsarbetet kring bemötande, information och tillgänglighet fortsätter. Vårdplanering via videokonferens är under utveckling.
- Hemtjänsten har fortsatt fokus på att öka kontinuiteten och planerar bemanningen så att den äldre så långt som möjligt får hjälp av samma personal.
- Fortsatt satsning på kompetensutveckling för att möta äldre med särskilda behov såsom personer med demenssjukdom, äldre med psykisk ohälsa och/eller missbruk.
- Samverkan mellan olika vårdgivare ska säkerställa att den äldre får en trygg och sammanhållen vård och omsorg. Genom samverkansmodellen Bättre Samverkan Bättre Liv med landstinget och olika privata vårdgivare och utförare, finns en bra grund för att vidareutveckla denna samverkan.
- Äldreomsorgen ska arbeta för att fler äldre som bor ensamma hemma ges möjlighet att delta i gemenskapen och i de aktiviteter som erbjuds på servicehusen och träfflokaler.
- Anhörigstöd fortsätter att anpassas utifrån anhörigas behov och önskemål. Former för att på ett tidigt stadium nå de anhöriga och fånga upp deras behov behöver utvecklas.
- Planering och anpassning av boendeformer äldre fortgår i samverkan med stadsdelsförvaltningarna Skärholmen och Älvsjö, Micasa och äldreförvaltningen.

## *Stadsmiljöverksamhet*

- Arbetet fortsätter för en ökad trygghet och tillgänglighet i stadsdelen.
- Arbetet för ökad tillgänglighet anpassas utifrån stadens program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning.
- Fokus på städning av parker för att skapa attraktiva och tryggare parkmiljöer i stadsdelsområdet.
- Fortsatt utveckling och upprustning av parker för att möta kommande behov i ett snabbt växande stadsdelsområde.
- Stadsdelsnämnden fortsätter att bidra till en effektiv planprocess.
- Promenadstråk i naturmark och parkområden som är särskilt attraktiva för rekreation ska stärkas.
- Skötseln av grönområden ska stärka biologisk mångfald och rekreativa kvaliteter.

## **1.2 Ett klimatsmart Stockholm**

- Fortsatt strukturerat miljöarbete utifrån stadens mål och riktlinjer.
- Checklistor och styrdokument säkerställer klimatsmarta val i verksamheterna.
- Underlätta tjänsteresande till fots och cykel som fastställs i resepolicy.
- Miljöpåverkan minskar genom källsortering, elbilar och minskad elförbrukning.
- Miljövänliga alternativ väljs i första hand vid upphandling av varor och tjänster.
- Förskolornas arbete mot en mer kemikaliesmart verksamhet intensifieras.
- Nya förskolor byggs utifrån kunskaper om material med målsättning att vara giftfria.
- Förskolorna ersätter succesivt olämpligt material.

### 1.3 Ett ekonomiskt hållbart Stockholm

- Arbetet med budgethållning ska fortsätta bl.a. genom en strikt myndighetsutövning.
- Lokalutnyttjande ska fortsätta effektiviseras.
- Avtalsuppföljning och kvalitetsgranskningar av privata entreprenörer ska genomföras.
- Behålla en hög avtalstrohet och öka systemanvändandet för inköp i nämndens verksamheter genom fortsatt arbete med att följa upp inköpsprocessen och genom informationsinsatser.
- Verksamhetsutveckling genom innovation och tekniska lösningar ger en effektiv service.
- Säkerhetsarbetet och den interna kontrollen ska fortsätta att utvecklas med utgångspunkt från risk- och väsentlighetsanalys samt risk- och sårbarhetsanalys.

### 1.4 Ett demokratiskt hållbart Stockholm

- Enligt kommunfullmäktiges uppdrag ser förvaltningen över hur den lokala demokratin uppfattas och kan stärkas under perioden. Det är viktigt att på ett enkelt sätt kunna ta tillvara barns och vuxnas synpunkter i vardagen för att öka det demokratiska inflytandet i verksamheterna och kring områdets utveckling. En analys av resultatet utgör underlag för fortsatt utveckling av arbetsformer för att öka delaktighet, inflytande och social sammanhållning.
- Nya former för dialog med hjälp av informations- och kommunikationsteknik behöver utvecklas för att bidra till stadens mål. Resurser behöver tas i anspråk för att designa modeller och implementera nya lösningar samt att öka kompetensen om lokal demokratiutveckling och normkritisk granskning för att kunna tillämpas för alla medborgargrupper i samhället under planperioden. Alla medborgare ska kunna känna till hur de kan delta i och påverka demokratin.
- Utveckling av digitala aktiviteter/åtgärder fokuserar initialt på ungdomars inflytande för att senare under perioden omfatta alla åldrar i syfte att stimulera såväl den sociala och demokratiska hållbarheten. Målet är att stadsdelnämndens intressenter ska kunna kommunicera effektivt och samverka för att uppnå en ökad dialog kring lokala- eller globala utmaningar.
- Stadsdelsnämnden ska öka dialogen med de nämndanknutna råden, rådet för funktionshinderfrågor och pensionärsrådet, för att i tidigt skede inhämta deras synpunkter.
- Stadsdelnämnden driver det nationella minoritetarbetet framåt på lokal nivå bland annat genom mötesplatser och informationsinsatser, i samverkan med stadens övriga förvaltningar.
- Alla som har kontakt med förvaltningens verksamheter ska bemötas med kunskap och respekt. Verksamheterna ska fortsätta arbetet med att utveckla sitt bemötande genom att identifiera olika förbättringsområden.

- Likvärdiga förskolor av hög kvalitet är en bra grund för goda och jämlika uppväxtvillkor. Förskolan ska genomsyras av öppenhet, ett demokratiskt och interkulturellt förhållningssätt, såväl i arbetsformer, som i omsorg, fostran och lärande. Barn ska mötas med respekt, känna sig trygga och kunna ha inflytande över sin vardag. I förskolan får barn utveckla sina kompetenser och förmågor i en inkluderande gemenskap, vilket ökar självkänslan. Tydliga normer i kombination med tillitsfulla relationer mellan barn och pedagoger stärker de sociala band som leder till införlivande av samhällets värderingar och ökar individens känsla av delaktighet i samhället.
- Förvaltningens och verksamheternas arbete präglas av inflytande och delaktighet för medborgare och brukare. Delaktighet och inflytande är en grundförutsättning för förskolans arbete. Barnens behov, intressen och synpunkter påverkar verksamhetens innehåll och utformningen av miljön. Förskolans värdegrundsarbete präglar verksamheten.
- Inom ramen för samverkansavtalet sker en fortlöpande dialog i arbetsmiljöfrågor mellan chefer, medarbetare och fackliga företrädare. I samverkan med företagshälsovården genomförs årligen arbetsmiljöutbildning för chefer och skyddsombud.
- Med utgångspunkt i stadens personalpolicy ska förvaltningens verksamheter präglas av ett öppet och tillåtande klimat där mångfalden ska tas tillvara inom organisationen och där medarbetarna är delaktiga och tar eget ansvar. Kränkande behandling accepteras aldrig.
- Fortsatt arbete med att bygga bort lätt avhjälpta hinder för att tillgängliggöra den fysiska utemiljön som ligger inom förvaltningens ansvarsområde i och med olika upprustnings- och renoveringsprojekt.
- Det lokala näringslivsarbetet ska stärkas i samarbete mellan Stockholm Business Region och stadsdelsnämnderna och medverkan i företagargrupper i Liljeholmen, Västberga, centrumföreningarna och styrgrupp för Telefonplan.

## 2 Nämndens verksamhetsområde

År 2030 beräknas Stockholms stad ha över en miljon invånare. En stor del av befolkningsökningen sker i Hägersten-Liljeholmen. Det ställer krav på att utveckla bostäder, infrastruktur, företagsklimat, skola och omsorg i en långsiktigt hållbar miljö. Det är viktigt att arbetet fortsätter med att göra stadens mål kända hos alla medarbetare och vad de innebär för verksamheten och det egna arbetet.

Prognos över befolkningsutvecklingen i stadsdelen under planperioden.

|           | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  |
|-----------|-------|-------|-------|-------|
| 0-5 år    | 8232  | 8494  | 8640  | 8731  |
| 6-15 år   | 7697  | 8278  | 8722  | 9079  |
| 16-64 år  | 59110 | 60560 | 61560 | 62175 |
| 65-79 år  | 7589  | 7993  | 8366  | 8681  |
| &gt;80 år | 2836  | 2794  | 2762  | 2769  |
|           | 87479 | 90135 | 92067 | 93453 |

Prognos SWECO

## 2.1 Försköleversamhet

**Likvärdiga förskolor av hög kvalitet är en grund för goda och jämlika uppväxtvillkor.**

Förskolan är en viktig allmänt förebyggande verksamheten under barns uppväxt. Stadsdelens bedriver verksamhet som är säker och av god kvalitet i enlighet med läroplanens, kommunfullmäktiges och stadsdelsnämndens mål för verksamheten. Förvaltningen har rutiner för att följa och utveckla kvalitet.

Stadsdelen fortsätter att bygga nya och rusta upp äldre förskolor för att klara efterfrågan på förskoleplatser.

Utmaningar för att bevara den höga kvalitén är kostnader för verksamhetsstöd för barn med särskilda behov, lokalkostnaderna och andelen förskollärare. En fortsatt utmaning är också att erbjuda förskoleplatser i samklang med efterfrågan.

Underlag för att beräkna tilldelning av resurser för barn i behov av särskilt stöd baseras på faktorer som innebär att fördelning inte alls överensstämmer med det verkliga behovet. Behovet av stöd och har procentuellt sänks under de senaste åren. År 2010 fick ca 4,5 % av barnen verksamhetsstöd på förskolorna. Inför 2015 räcker anslaget till ca 2,9 % av de inskrivna barnen.

Den höga takten i byggandet av bostäder medför att det ibland inte går att erbjuda förskoleplatser där föräldrarna helst vill. En fortsatt utmaning är att säkerställa att platsgarantin uppnås. Detta tillsammans med föräldrarnas möjligheter att rangordna fem val av förskolor bidrar till att många förskolor får ständiga förändringar i barngruppen.

## 2.2 Verksamhet för barn, kultur och fritid

Kulturevenemang och möjlighet att själv få skapa och utöva kultur ska erbjudas målgruppen inom respektive verksamhet. Det gäller alla stadsdelens verksamheter och åldrar. "Kultur i ögonhöjd", Stockholms stads program för barn och ungdomskultur är vägledning för arbetet med barn och unga.

- Varje barn får under sin förskoleperiod möta och själv prova olika former av kultur.
- Förskolorna arbetar med att ta fram planer för vad ett barn ska få vara med om under sin förskoleperiod.
- Kommunfullmäktiges målsättning för barnkultur är en spännande utmaning. En samordning mellan verksamheter och förvaltningar kan ge bättre förutsättningar för att till skapa program och de lokaler som behövs för att lokalt kunna möta olika kulturyttringar.
- Under planperioden kommer förvaltningen att fortsätta se över verksamheter för ungdomar. Syftet är att säkerställa att verksamheterna motsvarar de behov som finns i området efter de förändringar som skett dels i befolkning och dels i vanor hos ungdomar, liksom de behov som kan uppstå utifrån kommande befolkningsutveckling. I stadsdelsområdet finns fritidsverksamheter för barn och unga i form av ett ungdomscafé, fyra ungdomsgårdar och tre parklekar. Andelen besökare till ungdomsgårdarna har minskat de senaste åren.
- Barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska ha tillgång till fritidsaktiviteter och kunna delta på lika villkor varför förvaltningen kommer att satsa på att skapa fler fritidsverksamheter som de kan delta i.

## 2.3 Äldreomsorg

Äldreomsorgens uppdrag är att tillhandahålla en god och trygg service, vård och omsorg för de äldre som har behov av det. Inriktningen är att ge en individuellt anpassad vård och omsorg där den äldre är delaktig i planeringen och utförandet. Äldres hälsa och välbefinnande ska stå i fokus för äldreomsorgens verksamheter.

### *Befolkningsutveckling och behov*

|          | 2015   | 2016   | 2017   | 2018   |
|----------|--------|--------|--------|--------|
| 65- år   | 10 420 | 10 790 | 11 130 | 11 450 |
| 65-79 år | 7 590  | 7 990  | 8 370  | 8 680  |
| 80-år    | 2 840  | 2 790  | 2 760  | 2 770  |
| 85-år    | 1 680  | 1 620  | 1 570  | 1 520  |

### *Prognos SWECO*

I Hägersten-Liljeholmens stadsdelsområde fortsätter antalet äldre över 80 år att minska något under planperioden enligt prognosen. Totalt sett ökar antalet äldre över 65 år, då antalet i åldersgruppen 65-79 år ökar. Det faktiska behovet av hemtjänst, vård- och omsorgsboende och servicehus är dock relativt konstant. Inom äldreomsorgen finns det två målgrupper som har mer omfattande behov av insatser, det är dels målgruppen äldre i hög ålder med omfattande omvårdnadsbehov och dels målgruppen yngre äldre med psykisk ohälsa och/eller missbruk.

### *Samverkan*

Samverkan ska ske om den äldres vård och omsorg för att kunna ge rätt insatser vid rätt tillfälle. Samverkansmodellen Bättre Samverkan Bättre Liv bidrar till detta. Prioriterade målgrupper är svårt sjuka äldre och personer med demenssjukdom som bor hemma. Andra

som är viktiga att uppmärksamma och samverka kring är äldre med psykisk ohälsa och/eller missbruk.

### ***Anhörigstöd***

Stödet till anhöriga fortsätter att utvecklas och anpassas utifrån anhörigas behov och önskemål. Anhöriga erbjuds bland annat att delta i anhöriggrupper och kan få råd och stöd av anhörigkonsulent. Former för att på ett tidigt stadium nå de anhöriga och fånga upp deras behov behöver utvecklas.

### ***Beställarenheten äldre***

Biståndshandläggningen ska vara rättssäker, likställig, ha ett genusperspektiv och vara av hög kvalitet. Biståndshandläggarna skriver utredningar i stadens kartläggnings- och utredningsinstrument vilket ger ett allsidigt underlag för beslut. Genom individuppföljningen säkerställs att den enskilde får sina insatser utförda enligt beslut och genomförandeplanen.

Bemötande, information och tillgänglighet för de äldre och deras anhöriga står fortsatt i fokus för enhetens kvalitetsarbete. Vårdplanering genom videokonferens är ett utvecklingsområde. Syftet är att öka den äldres delaktighet och samtidigt ha en effektiv organisation för biståndshandläggningen.

### ***Äldreomsorgens utförarverksamheter***

Utveckling av kontaktmannaskap och dokumentation fortgår vid alla verksamheter för att säkerställa en individuellt anpassad vård och omsorg. Den äldre ska vara delaktig i upprättandet av genomförandeplanen.

Hemtjänsten arbetar med att öka kontinuiteten och planerar bemanningen så att den äldre får hjälp av samma personal, så långt som möjligt. Kontaktpersonen har i uppdrag se till att insatserna utförs enligt genomförandeplanen och den äldres önskemål. Den kommunala hemtjänsten erbjuder stöd till personer med demenssjukdom genom sin specialiserade hemtjänstgrupp "demensgruppen".

Vid vård- och omsorgsboende fortsätter arbetet med att ge de boende en meningsfull vardag genom möjlighet till daglig utevistelse, trevliga måltider, gemenskap och stimulans.

Arbetet med riskbedömningar för att förhindra fall, undernäring och trycksår m.m. samt registreringar i de nationella kvalitetsregistren Senior Alert, Palliativa registret och BPSD-registret fortsätter att utvecklas och förbättras.

Dagverksamheten bidrar till att öka den äldres möjligheter att bo kvar hemma samt ger stöd och avlastning till anhöriga. Verksamheten fortsätter att utvecklas och anpassas utifrån de äldres och de anhörigas behov och önskemål. Fler eftermiddagstider inom dagverksamhet kan komma att erbjudas, utifrån önskemål.

Förebyggande insatser för äldre är fortsatt prioriterat och bidrar till en god hälsa, ett aktivt och självständigt liv. Äldre erbjuds att träffa andra för gemenskap och att delta i olika aktiviteter som anordnas på servicehusen och träfflokaler samt dagsutflykter. Fler äldre som bor ensamma hemma ska ges möjlighet att delta i gemenskapen och i aktiviteterna.

Äldreomsorgen erbjuder också stöd av syn- och hörselkonsulent och insatser av fixartjänst.

***Uppföljning och systematiskt kvalitetsarbete***

Enheterna arbetar systematiskt med att förbättra och utveckla sina verksamheter genom att bl.a. analysera och ta tillvara resultat från brukarundersökningar, synpunkter och klagomål, egenkontroller, granskningar och verksamhets- och kvalitetsuppföljningar. Goda exempel från andra verksamheter t.ex. från stadens kvalitetsutmärkelse och kvalitetsmässan, framgångsfaktorer både i den egna verksamheten och i andras verksamheter kan också bidra till verksamhetens utveckling på ett positivt sätt.

***Boendeformer för äldre***

Äldreboendeplaneringen är en viktig fråga och tillsammans med stadsdelsförvaltningarna Skärholmen och Älvsjö har en aktuell äldreboendeplan tagits fram för planperioden. Förvaltningarnas samlade bedömning är att utbudet av servicehus samt vård- och omsorgsboende väl tillgodoser behovet under de närmaste åren. Det finns en risk för överkapacitet av vård- och omsorgsboende i regionen. Risken har dock minskat något sedan föregående boendeplan. Avveckling av f.d. Rosengården innebär bl.a. att det finns färre platser.

Fr.o.m. 1 oktober 2015 övergår Fruängsgårdens vård- och omsorgsboende med 128 lägenheter från entreprenad drift till drift i egen regi. Entreprenadavtalet för Åsengårdens vård- och omsorgsboende med 29 lägenheter löper ut hösten 2017.

Under planperioden planeras inga nya boenden eller ombyggnationer av boenden, utifrån nu kända behov och förutsättningar. Den framtida planeringen för Fruängsgårdens servicehus och Axelsbergs vård- och omsorgsboende är en fortsatt viktig fråga, där stadsdelsförvaltningen följer behov och efterfrågan.

**2.4 Stöd och service till personer med funktionsnedsättning**

Antalet ärenden som gäller stöd och service till personer med funktionsnedsättning beräknas fortsätta att öka under planperioden. Liksom tidigare bedöms den största ökningen ske vad gäller personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, vilket beror på att allt fler får sådana diagnoser. Antalet barn och ungdomar med andra former av funktionsnedsättningar ökar också till följd av den stora ökningen av antalet barn i stadsdelen. Antalet personer med assistansersättning från Försäkringskassan blir också fler.

Ökningen av personer med neuropsykiatriska diagnoser medför en större efterfrågan på daglig verksamhet och på boendestöd med neuropsykiatrisk kompetens. Efterfrågan på bostäder med särskild service för yngre personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ökar. Dessa önskemål är dock svåra att tillgodosätta, då det saknas ekonomiska förutsättningar för boenden med den typ av insatser.

För de som behöver bostad med särskild service planerar förvaltningen även fortsättningsvis att under denna planperiod inrätta en ny grupp- eller servicebostad varje år i nybyggnationen i området.

Inom daglig verksamhet ökar efterfrågan framför allt på verksamheter som är så lika ett vanligt arbete som möjligt eller som kan leda till praktik eller anställning på den öppna arbetsmarknaden. Förvaltningen fortsätter sitt samarbete med Försäkringskassan, arbetsmarknadsförvaltningen och andra aktörer som kan hjälpa brukare att närma sig arbetsmarknaden.

Inom befintliga gruppboendestäder och dagliga verksamheter görs satsningar på hälsa, kost och motion samt på sexualitet och samlevnadsfrågor. Gruppboendestäderna fortsätter sitt arbete med att öka brukarnas delaktighet. Erfarenheter och kompetens kring den delaktighetsmodell som gruppboendestäderna använder sig av kommer att spridas till övriga utförarenheter.

## **2.5 Individ- och familjeomsorg inkl. socialpsykiatri**

### ***Barn och ungdom***

Antalet nya anmälningar om framför allt yngre barn, men också om ungdomar, har ökat under de senaste åren och beräknas fortsätta att öka när ännu fler barnfamiljer flyttar in till området. Anmälningarna föranleder ett ökat antal utredningar om barn som far illa och ett i förlängningen ökat behov av insatser för barn, unga och deras familjer.

Antalet ensamkommande flyktingbarn har ökat markant, en utveckling som även förväntas fortsätta under planperioden. Placering och handläggning av ungdomarna kräver stora personalresurser.

För att få så bra utredningar och så adekvata insatser som möjligt fortsätter förvaltningen att använda olika beprövade utredningsinstrument och metoder. Utbildningssatsningen på metoden Signs of Safety kommer att fortsätta. Tidiga insatser prioriteras liksom insatser på hemmaplan i egen regi.

### ***Socialpsykiatri***

De som behöver insatser inom socialpsykiatrin har generellt en mer omfattande problematik än tidigare. Det medför att efterfrågan på socialpsykiatrisk boendestöd och traditionell sysselsättningsverksamhet minskar.

Med stöd av FOU-medel bedriver förvaltningen för närvarande ett projekt kring patologiska samlare, under förutsättning att fortsatta medel ges kommer projektet att fortgå under planperiodens första del.

### ***Vuxenvård***

Antalet personer som är aktuella på vuxenheten för beroendeproblematik har tidigare minskat under några år, minskningen har stannat av under 2014. Bland dem som ansöker om bistånd ökar andelen klienter som har komplexa behov på grund av samsjuklighet.

Ungefär hälften av vuxenhetens klienter betraktas som hemlösa enligt stadens definition. Här finns ett antal personer med svår samsjuklighet som flyttar runt mellan härbärgen. Dessa personer skulle behöva mer ordnat boende på mindre enheter med tillgång till personal och högre tolerans för avvikande beteende.

Andra klienter klarar eget boende men tvingas bo kvar i tillfälliga boenden och på institution längre än nödvändigt på grund av situationen på bostadsmarknaden och höga krav från hyresvärdarna. Problemen bedöms kvarstå under de kommande åren.

Vuxenheten fortsätter sitt samarbete med barn- och ungdomsenheten om missbruksutredningar av föräldrar samt med syftet att stärka barnperspektivet i vuxenutredningarna.

## 2.6 Stadsmiljöverksamhet

Stockholms parker ska vara attraktiva rekreatiionsområden för alla. Promenadvägar och upplevelsevärden ska stärkas. Behovet av rekreation för personer med funktionsnedsättning ska beaktas. Promenadstråk i naturmark är viktigt för att stockholmarna ska vilja ta sig ut i naturen.

Stadsdelsnämnden fortsätter att bidra till en effektiv planprocess genom förvaltningens tidiga delaktighet i de planprocesser som berör stadsdelsområdet. Trygghets- och tillgänglighetsaspekten beaktas vid alla plansamråd samt vid nya projekt som berör stadsdelen som till exempel vid anläggning av nya parker, gång- och cykelvägar.

Fokus på städning av parker för att skapa attraktivare och tryggare parkmiljöer fortsätter. Utvecklingen och upprustning av parker för att möta kommande behov i ett snabbt växande stadsdelsområde kommer att fortgå. Upprustningen av Aspudsparken kommer att fortsätta under 2015. Under 2016 påbörjas en programhandling för upprustning av Svandammsparken.

En upphandling av ny parkentreprenör genomförs och det nya avtalet börjar gälla från och med 1 oktober 2015.

En ökad användning av synpunktsportalen och appen "Tyck till", som medför att medborgare direkt kan rapportera in sina synpunkter via Internet, samt att inkomna ärenden besvaras och åtgärdas snabbare då rätt tjänsteman genast kan ta del av ärendet, utgör fortsatt viktiga dialogverktyg i stadsmiljöarbetet.

## 2.7 Ekonomiskt bistånd

Under de senaste åren har antalet hushåll i behov av ekonomiskt bistånd pendlat kring 500 hushåll. Antalet långvariga bidragstagare har tidigare ökat men har nu börjat minska i stadsdelen. Insatser för denna målgrupp kommer under planperioden att fortsätta att utvecklas, som till exempel samarbete med konsultläkare.

Samarbetet med i första hand Jobbtorg, men också arbetsförmedlingen, vårdcentraler m.fl. fortsätter som tidigare.

## 2.8 Arbetsmarknadsåtgärder

Sedan några år tillbaka ligger ansvaret för stadens arbetsmarknadsinsatser huvudsakligen hos arbetsmarknadsförvaltningen. Inför 2015 har budgeten för arbetsmarknadsinsatser ökat med syftet att möjliggöra visstidsanställningar till långvariga bidragstagare. Vissa av stadsdelens bidragstagare kommer att erbjudas tidsbegränsade anställningar inom staden. Förvaltningen kommer att prioritera personer som befinner sig i jobbgarantins sysselsättningsfas, utan aktivitetsstöd. Personer som har OSA (Offentligt Skyddad Anställning) ska öka sin anställningsbarhet genom insatser från Jobbtorget och Arbetsförmedlingen under anställningstiden. Förvaltningen förväntar sig att på sikt ska detta öka omsättningen på OSA-platserna samt minska risken för återgång till arbetslöshet. Under förutsättning att stadsbidraget till OSA-anställningar inte minskar kommer förvaltningen från och med 2015 att ha upp till 25 sådana anställningar som kan erbjudas till bidragssökande arbetslösa.

## 2.9 Övrigt

### Nämnd- och förvaltningsadministration

Kostnadsutvecklingen under planperioden är svår att bedöma eftersom stor andel utgörs av köpta tjänster. IT-kostnaderna bedöms öka under planperioden genom ökade volymer och genom att tjänsterna blir mer komplexa. Även kostnaderna för övriga köpta tjänster bedöms öka under perioden. På lång sikt bör kostnaderna i verksamheterna minska till följd av effektiviseringar som utvecklingen av nya tjänster och IT-stöd ger. Det är emellertid svårt att se när i tiden kostnaderna kan minska. Antalet anställda i förvaltningens gemensamma administration har minskat och det är inte sannolikt att en fortsatt minskning kan ske under planperioden som motsvarar de effektiviseringar som måste göras.

Genom lokala Brå:s olika arbetsgrupper sker fortlöpande planläggning av det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet i samverkan med polis, social omsorg, förskola, äldreomsorg och skola. Formerna för samarbetet i de olika grupperna är efter flera år inarbetat och välfungerande. Under planperioden kommer arbetet fortsätta att ske på samma sätt, med vissa variationer utifrån lokal problembild. Stadsdelens säkerhetsarbete kan komma att inkluderas i Brå.

### Personal- och kompetensförsörjning

**Pensionsavgångar** förväntas uppgå till omkring 125 medarbetare, då motsvarande antal medarbetare fyller 65 år under treårsperioden. Yrkesgrupper med flest väntade avgångar är förskollärare (30), barnskötare (14), vårdare (14), vårdbiträden (11), socialsekreterare (8) och undersköterskor (13).

### Rekryteringsbehov:

- Förskoleverksamheten kommer att ha ett stort behov av att rekrytera utbildad och kompetent personal. Det gäller chefer, förskollärare och barnskötare, utifrån fortsatt utbyggnad av förskolan och en rörlig arbetsmarknad.
- För äldreomsorgen är sjuksköterskor den grupp som bedöms svårast att rekrytera kommande år.
- Inom social omsorg finns ett kontinuerligt behov av rekrytering av socialsekreterare och biståndsbedömare. Eftersom befolkningen ökar i området behöver personalantalet för socialsekreterare inom barn- och ungdom samt biståndsbedömare inom funktionsnedsättning sannolikt att utökas.

**Omställningsbehov** kan komma att uppstå under planperioden. Ett antal avtal med upphandlad verksamhet löper ut under 2016.

**Kompetensutveckling** planeras på enhetsnivå för att kontinuerligt utveckla chefer och medarbetare utifrån verksamheternas behov. Gemensamma insatser i staden behövs för att vidareutbilda barnskötare till förskollärare. Vidareutbildning behövs också för utbildade barnskötare och kökspersonal. Utbildning av handledare för praktikanter inom förskolan planeras i samarbete med högskola och universitet. Inom äldreomsorgen fortsätter utbildad personal erbjudas grundutbildning. Prioriterade områden är också hälso- och sjukvårdens nya dokumentationssystem samt kunskaper om psykisk ohälsa och missbruk.

## Strategier för att säkerställa försörjningen av chefer och medarbetare

Förutom verksamheter med hög kvalitet, är det viktigt att stärka såväl medarbetarskap som ledarskap, vilket bör leda till ökad delaktighet och möjlighet att utvecklas i sina roller. En fortsatt god arbetsmiljö där hälsan är en viktig del är också en förutsättning för att kunna rekrytera och behålla medarbetare. Chefer ska fortsätta att främja medarbetarnas hälsa och följa upp sjukfrånvaron samt systematiskt arbeta enligt stadens rehabiliteringsprocess vid medarbetares sjukfrånvaro. Det är viktigt att ge en god introduktion till nyanställda och att erbjuda fortbildning och seminarier utifrån påtalade behov till samtliga medarbetare. Möjliga framtida ledare kan komma att erbjudas interna och/eller externa utbildningsinsatser.

Att rekrytera och behålla utbildad och kompetent personal är en stor utmaning för förskolan då det råder brist på förskollärare samtidigt som budgeten ska balansera högre hyror, ny teknik, fortbildning och bra löner. Satsningar på bra mottagande av praktikanter och anställda är en god investering utan extra kostnad. Samarbete med högskola och universitet kan utveckla handledarrollen och kompetensen kring mottagandet. En bra förskolepraktik gör det lättare att rekrytera studenter som praktiserat i stadsdelen. Rekryteringsutbildningen för pedagoger som är intresserade av ledarskap är uppskattad. Med fler kortare kurser och praktiktillfällen över tid kan fler ges möjlighet att pröva på ledarskapet och växa in i rollen.

Inom social omsorg tas praktikanter från socionomutbildningen emot och lämpliga praktikanter kan erbjudas traineeanställning i förvaltningen. Socialsekreterare och biståndsbedömare uppmuntras att byta till annan enhet inom avdelningen då man vill ha utveckling i yrkesrollen.

## 3 Sammanfattande ekonomisk analys

*Ekonomiska bedömningar//kommer att uppdateras*

Nettokostnaderna har ökat med 20,2 mnkr från bokslut 2014 till verksamhetsplan 2015 för Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd. Ökningen beror i huvudsak på volymökning inom förskoleverksamhet, individ- och familjeomsorg, stöd och service till personer med funktionsnedsättning samt hemtjänst inom äldreomsorgen.

| Anslag (mnkr)                     | Budget 2015 | Plan 2016 | Plan 2017 | Plan 2018 |
|-----------------------------------|-------------|-----------|-----------|-----------|
| Kostnader(+)                      | 1 821,90    | 1 821,90  | 1 821,90  | 1 821,90  |
| Drift och underhåll               | 1 815,80    | 1 815,80  | 1 815,80  | 1 815,80  |
| Avskrivningar                     | 4,2         | 4,2       | 4,2       | 4,2       |
| Internräntor                      | 1,9         | 1,9       | 1,9       | 1,9       |
| Intäkter(-)                       | -72,0       | -72,0     | -72,0     | -72,0     |
| Stadsdelsnämnd                    | 1 749,90    | 1 749,90  | 1 749,90  | 1 749,90  |
| Befolkning<br>(hämtat från ODSen) | 85 464      | 88 120    | 90 049    | 91 437    |
| Nettokostnad per<br>invånare, kr  | 20 475      | 19 858    | 19 433    | 19 138    |

Kostnadsökningarna för planperioden beräknas överstiga kommunfullmäktiges plan med ca 30,0 mnkr per år för bland annat lönekostnadsökningar och övriga kostnadsökningar. Kostnadsökningarna medför krav på effektiviseringar inom samtliga verksamheter. Arbetet

med att nå en ekonomi i balans med budget sker löpande med stöd av noggrann uppföljning av ekonomi, prestationer och nyckeltalsutveckling. Fortsatt fokus på kostnadseffektivitet för alla verksamheter gäller under planperioden och åtgärder tas fram då budgetunderskott befaras.

Kostnaderna för de nya förskolelokalerna i samband med den stora utbyggnaden blir betydligt högre än befintliga lokaler och andelen nya lokaler fortsätter att öka under planperioden. Kostnaderna inom äldreomsorg, individ- och familjeomsorg samt inom ekonomiskt bistånd bedöms också bli betydligt högre än resurstilldelningen. Kostnadsökningarna medför krav på effektiviseringar inom samtliga verksamheter. Arbetet inriktas på fortsatt minskning av sjukfrånvaron, effektivisering av administration och lokalutnyttjande samt att strikt följa lagar och stadens riktlinjer för olika biståndsbeslut. Bedömningen är dock att det kommer att bli problematiskt att hitta åtgärder som ska kunna minska kostnaderna i den omfattning som krävs för att klara att bedriva verksamheten inom planerade budgetnivåer. Förutsättningarna för att genomföra kvalitetsutveckling inom verksamheterna samt att genomföra stadens strategiska satsningar på ett tillfredsställande sätt försvåras under planperioden.

### 3.1 Drift

#### *Ekonomi 2014 och 2015*

Bokslutet för Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd 2014 visade, efter resultatdispositioner, ett överskott med 0,1 mnkr jämfört med budget. I verksamhetsplanen 2015 beräknas nettokostnaderna öka med 20,2 mnkr jämfört med bokslut 2014. Jämfört med verksamhetsplanen 2014 beräknas nettokostnaderna öka med 76,6 mnkr. Ökningen beror huvudsakligen på prestationsförändringar och höjda ersättningsnivåer.

#### *Ekonomi under planperioden*

Kommunfullmäktiges plan ger Hägersten - Liljeholmens stadsdelsförvaltning en oförändrad budget 2016-2017. Kostnadsökningar till följd av löneavtal, hyresökningar med mera beräknas därför behöva täckas av ytterligare effektiviseringar i verksamheten.

Kostnadsökningarna för planperioden beräknas överstiga kommunfullmäktiges plan med ca 30 mnkr per år för bland annat lönekostnadsökningar och övriga kostnadsökningar.

Enligt befolkningsprognosen beräknas antalet barn boende inom Hägersten-Liljeholmen i åldrarna 1-5 år fortsätta att öka under planperioden. Kostnaderna för de nya förskolelokalerna i samband med den stora utbyggnaden blir betydligt högre än befintliga lokaler. Att öka andelen förskollärare medför ökade lönekostnader. Andelen barn med behov av särskilt stöd fortsätter att öka, vilket medför kostnader för extra resurser.

Förebyggande insatser, samverkan med landstinget och en alltmer utvecklad hemtjänst, som kan tillgodose varje brukares individuella och specifika minskar också behovet av servicehusboende.

Genom den stora nyproduktionen av bostäder med hög tillgänglighet beräknas antalet personer med insatser enligt LSS och LASS öka ytterligare under perioden.

Fortsatt prioritera förebyggande arbete och tidiga insatser till barn och unga och att flyktingmottagandet ökar påverkar i första hand verksamhet inom individ och familjeomsorgen.

Antalet bidragshushåll i stadsdelsområdet varit tämligen konstant under de senaste fem åren samtidigt som inflyttningen till området har varit hög. Därmed har andelen bidragstagare av befolkningen minskat. En viss ökning av medelbidrag per hushåll och även ökning av tillfälliga boende till personer som saknar eget boende.

Den ökade befolkningen i stadsdelen leder till ökade kostnader för slitage av parker och allmänna utrymmen.

Kostnadsökningarna medför krav på effektiviseringar inom samtliga verksamheter. Arbetet inriktas på fortsatt minskning av sjukfrånvaron, effektivisering av administration och lokalutnyttjande samt att strikt följa lagar och stadens riktlinjer för olika biståndsbeslut.

### 3.2 Investeringar

Stadsdelsförvaltningen har till trafikkontoret lämnat förslag till parkinvesteringar för perioden 2016-2018. Projekten har hämtats ur parkplanerna för Hägersten och Liljeholmen och prioriterats i följande ordning:

1. Aspudsparken, parkupprustning
2. Svandamsparken, parkupprustning
3. Kerstin Hesselgrens park, Parkleken ”Vippan” parkupprustning.
4. Parkplan H-L sdf
5. Enbacken, parkupprustning.

Trafikkontoret gör en bedömning av stadsdelarnas önskemål och tar fram ett förslag på fördelning av ekonomiska medel. Slutgiltiga beslut tas av kommunstyrelsen och kommunfullmäktige i samband med beslut om budget för 2016.

Alla stadsdelsförvaltningar har i samarbete med trafikkontoret inventerat behovet av reinvesteringar i parker. Inventeringen visade att behovet i Hägersten-Liljeholmens stadsdel är relativt stort.

#### *Investeringar i maskiner och inventarier*

Utgifterna för investeringar i maskiner och inventarier i nämndens verksamheter bedöms till 5,5 mnkr under 2015. Utgifterna kommer att ligga på minst samma nivå under hela planperioden på grund av stadsdelsnämndens omfattande utbyggnad av förskolor. Kapitalkostnaderna finansieras inom tilldelad budgetram.

### 3.3 Betydande projekt som inte är investeringar

Nämnden beräknar inte ha några betydande projekt som inte är investeringar under planperioden.

## 4 Övriga redovisningar

I finansborgarrådets förslag till budget för 2015 med inriktning 2016 och 2017 fastslås att stadsdelsnämnderna är viktiga för att utveckla den lokala demokratin i ett långsiktigt arbete för att stärka demokrati och höja valdeltagandet där det är lågt.

Den lokala demokratin ska stärkas och invånarnas demokratiska deltagande ska öka. Stadsdelsnämnderna ska stimulera processer som över tid är stabila och som bidrar till det långsiktiga målet om ett demokratiskt hållbart Stockholm. Stockholm ska vara en sammanhållen stad.

### **Ett socialt hållbart samhälle i Hägersten-Liljeholmen**

Med utgångspunkt kommunfullmäktiges ambition att stärka arbetet med demokratisk hållbarhet och mänskliga rättigheter behöver nämnden identifiera de uppdrag som eventuellt kräver förstärkningar, organisationsförändringar och ökade kompetenskrav inom de nya prioriterade områdena. Resurser behöver tas i anspråk för att öka kompetensen om genus, HBTQ och bemötande av rasism under planperioden.

Ett behov finns av att utveckla uppföljning och vidareutveckla demokratiarbetet i syfte att skapa värden för och en god service till stockholmarna.

I stockholmsenkäten 2014 ges en bild där användande av tobak och alkohol är högre och där den psykiska hälsan är mycket sämre hos flickorna, än hos pojkarna. Könsskillnaderna är generellt större här än i Stockholm som helhet. Nivåerna är också otillfredsställande avseende pojkarnas resultat. Resultatet visar på ett behov av att minska riskerna för antisocialt beteende och psykisk ohälsa bland annat genom att utveckla kompetenser, förmågor och tydliga normer som skyddande faktorer. Tillitsfulla relationer mellan barn, ungdomar och vuxna stärker de sociala band, som leder till internalisering av samhällets värderingar och till en känsla av delaktighet i samhället.

Behovet av sommarjobb för ungdomar, 16-19 år, utgör en viktig del för deltagandet i samhället som antas öka under planperioden.

I Hägersten-Liljeholmen samarbetar stadsdelsförvaltning, utbildningsförvaltning och polis under ledning av det lokala brottsförebyggande rådet. Under koncepten Trygg hela veckan och Respekt och självrespekt, arbetar samverkansparterna idag. Målet är att öka den förebyggande kapaciteten hos såväl vårdnadshavare, ideellt engagerade vuxna som den personal som möter barn och ungdomar i sin dagliga verksamhet. Arbetet kommer att behöva fortsätta utvecklas under de närmast åren.

### **Nyanlända invandrare och ensamkommande flyktingbarn.**

Förvaltningen bedömer att den framtida tillströmningen av nyanlända invandrare kommer att öka med anledning av oro i omvärlden och att antalet boenden i området ökar. Ett boende för ensamkommande flyktingsbarn öppnades i Axelsberg under 2014. SHIS kommer att upplåta sex enrumslägenheter för nyanlända invandrare i februari och ytterligare tio familjelägenheter i mitten av mars. I början av 2016 kommer sannolikt ytterligare familjelägenheter att tillkomma i stadsdelsområdet samt ett till boende för ensamkommande flyktingbarn kommer att öppnas av socialförvaltningen.

### **Statistik**

Tillgänglig könsuppdelad statistik finns för brukare i verksamheterna, centrala brukarundersökningar, Stockholmsenkäten (vartannat år), trygghetsmätningen (vart 3:e år), feriearbete, besöksstatistik samt personalstatistik.

### *Avgifter och taxor*

Förvaltningens verksamheter tar inte ut någon avgift eller taxa utöver de som fastställs av KF förutom att det för vissa aktiviteter förekommer att deltagare betalar ett självkostnadspris för t.ex. lunch eller bussutflykter.

## **5 Lokalförsörjningsplan**

Lokalförsörjningsplanen finns med som bilaga till ärendet.